

TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS

Vitaindító tézisek

FARAGÓ LÁSZLÓ

1) Magyarországon az elmúlt húsz évben sem a szakmai körök (tudomány, oktatás), sem az egymást váltó kormányok nem foglalkoztak súlyának megfelelően a település- és a településhálózat-fejlesztéssel. Mindkét szféra figyelme elsősorban a regionalizmusra és a vidékfejlesztésre irányult. Sokakban az a téves nézet alakult ki, hogy a településfejlesztés, a városfejlesztés nem része a területfejlesztésnek, inkább az „önkormányzatiság” terrénumába tartozik. Így e területnek nem volt, és mind a mai napig nincs igazi gazdája. Ez a településközi együttműködések gyengülésével, a hálózatosodás hiányával párosult. A városok befelé fordultak, elsősorban saját gondjaikkal foglalkoztak és kevesebb figyelem irányult térségükre.

A nagyvárosok, a metropolisz-régiók növekvő szerepe

2) A nagyvárosokban koncentrálódik a népesség, a tőke, a tudás, az információ stb. A metropolisz-régiókban az országos átlagot meghaladó az egy főre jutó GDP (az OECD 78 metropolisz-régiójából 65-ben) és a növekedési ráta. Az agglomerációs gazdaságok további növekedési potenciálja sokkal nagyobb, mint a kis- és közepes városoké, ezek képesek csak a méretgazdaságosság és a sokféleség előnyeit egyaránt kihasználni. A globalizáció és a koncentráció megállíthatatlan, így az urbanizáció folytatódása, a nagyvárosok, pontosabban a nagyvárosi régiók (funkcionális térségek) további növekedése prognosztizálható. Az előzetes várakozásokkal szemben a posztindusztriális vagy információs társadalom sem hozott törést az urbanizáció folytatódásában. A technikai haladás, a közlekedés, az IKT szektor fejlődése e tekintetben nem hozott lényegi változást, hanem „csak” *felgyorsította a változás ütemét és fokozta annak erejét*. Fő trend továbbra is a klasszikus gazdasági fejlődés által mozgatott túlfűtött urbanizáció, és alternatív utakat inkább csak azok járnak be, akik kimaradnak a globalizációs erők által meghatározott fejlődés fő áramából.

3) A magyar településhálózatot 1920 óta Budapest dominanciája jellemzi, de a fővárostól eltekintve kiegyensúlyozottnak tekinthető. Városhiányos térségek ma már nincsenek, közigazgatási státusukat tekintve több város van, mint ahányan képesek a városi funkciókat teljes komplexitásukban betölteni. De a főváros és régiójának versenyképessége elmarad nyugat-európai versenytársaitól, bár még nem is éri el azt a kritikus tömeget, amelynél jelentős negatív externáliákkal kellene számolnunk (OECD szerint ez a határ 7 millió fő). Nagyvárosaink nemzetközi összehasonlításban csak kis- vagy közepes városnak számítanak, és csak hazai jelentőségűek.

4) A tudományos fórumokon és a közbeszédben is jellemzően negatívan ítélik meg Budapest relatív helyzetét: „túlfejlett”, „Budapest és a nagy magyar sivatag”, „vízfejű ország”. Nemzetközi kontextusban kevésbé fejlettnak, potenciális központnak (MEGA 3), vagy „feltörekvőnek” ítélik. (Például az egy főre eső nettó jövedelem New Yorkhoz képest 25,6%.) Tudatosítanunk kell, hogy az ország nemzetközi szerepe jelentős mértékben attól függ, hogy Budapest milyen nemzetközi feladatokat milyen színvonalon képes ellátni. Ha Budapest, pontosabban a metropolisz-régió meg akarja tartani, netalántán erősíteni szeretné pozícióját Közép-Európában, akkor további fejlesztésére, a versenyképességének javítására van szükség.

5) A városhierarchiában elfoglalt hely és az egy főre jutó jövedelem között nincs bizonyított determinisztikus kapcsolat. Nekünk az egész városhálózat működését kell hatékonyabbá tenni. Magyarországon pótolhatatlanul hiányzik egy városkategória (400–600 ezer lakos), és jelenleg a hazai *nagyvárosaink* (?) nem képesek nemzetközi, akár határon átnyúló regionális szerepkört betölteni, ami tovább erősíti a „Budapestország” szindrómát. Sőt, a második vonalba tartozó városaink még a NUTS 2 nagyságú/típusú régióépítéshez is gyengék. Ezért feltétlen szükséges városhálózatunk differenciált kezelése, *többszintű, policentrikus városhálózat kiépítése!* Probléma, hogy nincs se tudományos, se társadalmi konszenzus a tekintetben, hogy milyen térszerkezetet szeretnénk, és az milyen városhálózatot igényel. Az öt legjelentősebb városunkat, a régióközpontokat, a százezer lakost meghaladó nagyvárosokat vagy éppen a megyei jogú városainkat kell alkalmassá tenni a regionális szerepkörre? Az elmúlt 50 év politikai konszenzusa és támogatási gyakorlata a szélesebb kör egységes kezelését, a lefelé nivellálást eredményezte. *Kis- és közepes városaink* gazdaságilag nagyon differenciáltak¹, de mindegyik pótolhatatlan (köz)feladatokat lát el kistérségében, így azok teljesítését biztosítani kell. Városhiányos térségek nincsenek, de funkcióhiányos kis- és törpevárosok vannak.

Falvaink sorsa

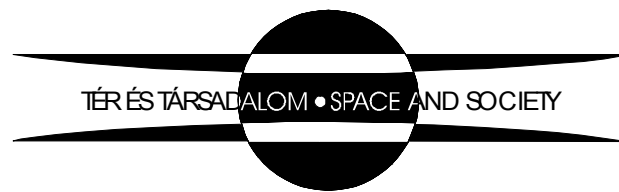
6) A városok és falvak csak egymás vonatkozásában értelmezhetők, és alakulásuk szorosan összetartozik. A város–falu dichotómia megítélése sajátos kettősséget mutat. Pozitívan értékelik, hogy a város a kultúra, a gazdaság, a szolgáltatások központja, amely tágabb környezete számára is elérhetővé teszi az új vívmányokat, ugyanakkor sokan úgy tartják, hogy lefölözi a hozzá tartozó vidék munkájának a hasznát, koncentrálja tágabb térségének az értékeit. Újra kell értékelnünk a város és a falu ilyen módon való szembeállítását. A központi funkciókat ellátó városok és a környező falvak együtt integrálódnak a nemzetközi vagy országos munkamegosztásba (hierarchiába), vagy bizonyos kisvárosok a hozzájuk tartozó falvakkal együtt periferializálódnak. Ma a koncentráció és a népességfogyás nem elsősorban a városok és a közvetlen környezetükben lévő falvak vonatkozásában megy végbe, hanem *a fejlett nagyvárosi régiók és a leszakadó területek között.*

7) A gazdasági (társadalmi) globalizáció hatására a falvaknak új kihívásokkal kell szembenéznük. Új struktúrába helyeződnek, átértékelődik a fizikai távolság, de megmarad a szomszédság jelentősége. Alapvető társadalmi (kulturális) változások zajlanak bennük, a hagyományos közösségek átalakulnak. E folyamatnak vannak potenciális nyertesei. Azok a falvak lesznek képesek elsősorban fejlődni, amelyek karakteres funkcióval rendelkeznek, fejlődő, diverzifikált városhoz tartoznak, amelynek jó az elérhetősége. Minél kisebb egy település, annál kevésbé képes komplex funkciókat ellátni, annál inkább a szakosodásra, a specializációra kell tenniük a hangsúlyt. A veszteseknek, ahol a „képességmentartó népesség” folyamatosan fogy, a gazdasági aktivitás leépül, szegregációval, elnéptelenedéssel kell számolniuk, és tartós válságkezelésre kell berendezkedniük. Feladat, hogy minél több falu a nyertesek közé tartozhasson.

8) A fejlett városi térségekben ma már nem feltétlen szükséges, hogy beköltözzenek a központi településre, hanem településszerkezetileg, morfológiailag egy lazább egység (régió) jön létre, amelyet a belső hálózatosodás és funkcionális alközpontok létrejötte jellemez. A város és vidéke közti életmódbeli különbségek úgy csökkennek, hogy megmaradnak a szabadon választott eltérések, a pozitív, önként vállalt szegregáció. Ez a folyamat azt jelenti, hogy ha a központi nagyváros népessége nem is nő, de az egész nagyvárosi régióé – a földrajzi expanzió miatt – igen. Így a nagyvárosi régiók szerepe, súlya tovább nő, *az urbanizáció folytatódik*. A nagyvárosi térségekben/régiókban/konurbációkban az agglomeráción túli települések *sem rurálisak* a hagyományos értelemben, *hanem az urbanizált térség integrált részei*. Ezek a települések a hagyományos értelemben már nem falvak, hanem *az urbanizált térség (városrégió) valamilyen funkcionális egységei*.

Jegyzet

¹ Magyarországon csak 139 térségi munkaerő-piaci rendszer van, a kisvárosok jelentős része nem tudja gazdaságilag integrálni a környező falvakat, gyakran még a saját munkavállalóik is ingáznak.

TÉR ÉS TÁRSADALOM • SPACE AND SOCIETY